

vr 29 september 2017 - 20 u - concertzaal

**OXALYS &
MARGRIET VAN REISEN** (MEZZOSOPRAAN)
Das Lied von der Erde

PROGRAMMA

Max Reger (1873-1916)

Romantische Suite op. 125 (1919/20)

Voor fluit, klarinet, 2 violen, altviool, cello, harmonium en piano (4-handig)

(Arr.: Arnold Schönberg en Rudolf Kolisch)

Gustav Mahler (1860-1911) uit *Des Knaben Wunderhorn*:

1. *Ablösung im Sommer*

Mezzo - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, triangel, harmonium, piano, 2 violen, altviool, cello, contrabas

2. *Das irdische Leben*

Mezzo - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, trompet, cymbaal, piano, harmonium, 2 violen, altviool, cello, contrabas

3. *Rheinlegendchen*

Mezzo - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, 2 violen, altviool, cello, contrabas

4. *Wer hat dies Liedlein erdacht?*

Mezzo - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, triangel, harmonium, 2 violen, altviool, cello, contrabas

Pauze – 20'

Gustav Mahler (1860-1911)

Abschied uit Das Lied von der Erde (Arr. Schönberg/Rhien)

Mezzosopraan - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, piano, harmonium, slagwerk, 2 violen, altviool, cello, contrabas

ROMANTISCHE SUITE

Max Reger was een fel voorstander van de absolute muziek: in tegenstelling tot programmatische muziek is dit muziek die geen onderwerp heeft. Reger stond sterk onder invloed van Bach, Beethoven, Schumann en Brahms, maar met als bijzonder kenmerk de zwevende tonaliteit die voortbouwt op de harmonische taal van Wagner. Zijn orgelmuziek werd beïnvloed door Liszt. Een befaamd citaat van hem luidt: "*Bach ist Anfang und Ende aller Musik*".

Een gedicht van Joseph Freiherr von Eichendorff inspireerde Reger tot het toonzetten van de *Romantische Suite*. In het begin van het eerste deel voegde Reger een citaat toe uit het gedicht "*Nachtzauber*". Dat gaat als volgt:

*Hear'st thou not the brooklets streaming
Where sweet spring her blossom strewed,
Where the woodland lakes are dreaming,
By the marble icons gleaming
In sweet nature's solitude?*

*Stay with us!
The dancing place down in the valley is bedecked with shining moonbeams.
Glow worms illuminate the hall, and the crickets chirp dance tunes.
Joy, that lovely child, is cradled in the evening breezes.
Most beautiful is it where the silver flows on shrubs and bushes.*

Het laatste deel van de *Romantische Suite* is gebaseerd op twee strofen uit het gedicht '*Morgengruss*'

*Rise, O Sun on high!
Trembling in the sky,
Earth quivering with ecstasy.
Boldly from the night
The wooded splendor bright
Is drawn in dreams still stirring.*

LIEDER AUS DES KNABEN WUNDERHORN, 1901

[**volkse gedichten**] *Des Knaben Wunderhorn* is in de eerste plaats een uitgebreide verzameling Duitse volksliedteksten, uitgegeven door Achim von Arnim en Clemens Brentano aan het begin van de 19de eeuw. Het project van de twee uitgevers past in de bredere context van de toen sterk toenemende interesse in de eigen volkscultuur. In dezelfde sfeer moeten bijvoorbeeld ook de sprookjesverzamelingen van de gebroeders Grimm gesitueerd worden. De titel verwijst naar de eerste tekst uit de verzameling *Das Wunderhorn*. Hierin bezingt een knaap een hoorn waarvan de klankschoonheid die van een harp, vrouw, vogel en zeemeermin ver overtreft. Goethe vond dat ieder deftig huisgezin deze collectie in huis moest hebben, en bewaren op een plaats waar bijvoorbeeld ook de kookboeken stonden.

[**muzikale zettingen**] Heel wat componisten hebben zich door *Des Knaben Wunderhorn* laten inspireren, onder meer Weber, Schumann, Mendelssohn, Brahms, Von Zemlinsky en Schönberg. Maar vooral Gustav Mahler heeft rijkelijk uit de collectie geput, in totaal vierentwintig stuks. Eind jaren 80 van de 19de eeuw selecteerde hij negen teksten die later zouden verschijnen als het tweede en derde boek van zijn *Lieder und Gesänge*. In 1892 begon hij aan een nieuwe verzameling, die uiteindelijk zou leiden tot de *Lieder aus Des Knaben Wunderhorn*. Vandaag duidt men de cyclus vaak aan als de *Wunderhorn-Lieder* of gewoon als *Des Knaben Wunderhorn*.

[**talloze versies**] In tegenstelling tot zijn bekende latere cycli, zoals de *Rückertlieder* of de *Kindertotenlieder*, ligt de volgorde van de *Wunderhorn*-liederen niet vast. De zettingen van de teksten zijn eerder opgevat als afzonderlijke composities, die samen horen omwille van hun gemeenschappelijke herkomst. Al zijn er in de loop der tijden min of meer gestandaardiseerde volgordes ontstaan, toch blijft het een privilege van iedere uitvoerder om deze zelf te bepalen. Hetzelfde geldt trouwens voor de selectie van de liederen. Na de editie van 1899 voegde Mahler immers nog enkele *Wunderhorn*-liederen toe, terwijl andere uit de oorspronkelijke collectie verdwenen omdat de componist ze integreerde in zijn eerste vier symfonieën. (Dat is trouwens de reden waarom deze vier symfonieën soms ook de *Wunderhorn*-symfonieën worden genoemd.)

Mahler maakte van een groot deel van de liederen zowel versies met piano als met orkest. In de hedendaagse uitvoeringspraktijk komen beide opties vaak aan bod.

[arrangementen] Naast de verschillende Mahler-versies bestaan er ook nog arrangementen door derden, voor uiteenlopende bezettingen. De traditie van het 'arrangeren' is eeuwenoud en speelde, zeker tot de uitvinding van toondragers, een belangrijke rol in de verspreiding van muziek. Maar ook daarna is het arrangement een aantrekkelijk medium gebleven. Veelal is het bedoeld om muziek in meer uiteenlopende contexten te kunnen spelen. De versie die u vanavond te horen krijgt werd recent gemaakt door Dimitris Andrikopoulos. Deze Griekse componist is voor zijn bewerking vertrokken vanuit de versie voor groot orkest en heeft deze gereduceerd tot een kamerensemble van een twintigtal instrumenten: een strijkkwintet, de vier klassieke houtblazers (fluit, hobo, klarinet, fagot), hoorn en trompet als koperblaasinstrumenten, piano, harmonium, harp en slagwerk.

[lichtvoetige onderwerpen] In de volkspoëzie van *Des Knaben Wunderhorn* overheersen alledaagse en ogenschijnlijk onschuldige thema's. De inhoud is vaak minder vrijblijvend dan de teksten laten vermoeden, maar toch is de overheersende sfeer lichtvoetig. Dat komt ook doordat meer gewichtige onderwerpen vaak met een kwinkslag behandeld worden. Sommige teksten zijn dus wel degelijk tragisch en hartverscheurend. In de selectie die Mahler maakte komen een aantal thema's opvallend vaak terug, zoals het militaire leven en de oorlog, de (huis)moederlijke sfeer, allerhande mogelijke en onmogelijke liefdes en idyllische en minder idyllische natuurtaferelen. Alle gedichten zijn strofisch en rijmend; de meeste zijn vertellend, maar nu en dan komt er ook een voor in de directe rede of in dialoog.

1. Ablösung im Sommer

Mezzosopraan - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, triangel, harmonium, piano, 2 violen, altviool, cello, contrabas

Nadat een koekoek dood van zijn tak gevallen is, stelt zich de vraag wie zijn zangtaak zal overnemen. De keuze is snel gemaakt: de nachtegaal, want die begint te zingen zodra alle andere vogels zwijgen.

2. *Das irdische Leben*

Mezzo - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, trompet, cymbaal, piano, harmonium, 2 violen, altviool, cello, contrabas

Een kind vraagt zijn moeder om brood. De arme moeder zegt dat er eerst nog gezaaid, geoogst, gedorst en gebakken moet worden. Wanneer het brood eindelijk klaar is, is het kind dood.

3. *Rheinlegendchen*

Mezzo - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, 2 violen, altviool, cello, contrabas

Een in de liefde teleurgestelde jongeman vertelt een legende over een ring die hij in de Rijn gooide en hoe die, via de maag van een vis, het bord van een koning en zijn onbestendige geliefde uiteindelijk weer bij hem terechtkwam.

4. *Wer hat dies Liedlein erdacht?*

Mezzo - fluit, hobo, klarinet, fagot, hoorn, triangel, harmonium, 2 violen, altviool, cello, contrabas

In een huis bovenop een berg zingt een meisje een lied dat ze leerde van de ganzen. In het lied vraagt de ene geliefde aan de andere om zijn gewonde hart te helen.

De andere gedichten uit *Des knaben Wunderhorn* hierbij ter informatie. Deze stukjes worden **NIET** uitgevoerd.

Revelge

Een trommelaar raakt zwaar gewond in de oorlog. Zijn makers kunnen hem niet helpen, want ze sneuvelen zelf. De trommelaar doet er alles aan om zijn instrument te blijven bespelen, doch tevergeefs.

Des Antonius von Padua Fischpredigt

Omdat zijn kerk is leeggelopen, beslist Antonius te gaan prediken voor de vissen. Deze luisteren aandachtig, maar zwemmen daarna weer gewoon hun eigen gangetje.

Wo die schönen Trompeten blasen

Een man komt afscheid nemen van zijn geliefde, vooraleer hij naar de oorlog trekt. Over een jaar zal hij terugkeren en zullen de twee voor eeuwig met elkaar verbonden worden.

Lied des Verfolgten in Turm

Een vrouw treurt over de gevangenschap van haar man. Maar de man zelf houdt zich sterk door steeds weer te herhalen dat zijn gedachten door niets of niemand aan banden gelegd kunnen worden.

Der Tambourgesell

Een trommelaar die deserteerde, wordt naar de galg geleid en neemt afscheid van het leven.

Der Schildwache Nachtlied

Een schildknaap betreurt dat hij de wacht moet houden terwijl anderen slapen. Hij beeldt zich in dat zijn geliefde hem verwacht in de rozentuin, maar hij kan niet verzaken aan zijn militaire plicht, noch aan zijn armzalige soldatenlot.

Lob des hohen Verstandes

Een nachtegaal en een koekoek houden een zangwedstrijd. De jury – een ezel – is onder de indruk van het duizelingwekkende gezang van de nachtegaal, maar geeft toch de voorkeur aan de zakelijke stijl van de koekoek.

Verlorene Müh

Een meisje wil een jongen haar hart schenken; maar dat is vergeefse moeite, want hij wil het niet!

Trost im Unglück

Een man en een vrouw komen tot het inzicht dat ze eigenlijk ook perfect zónder elkaar kunnen leven.

Revelge

Een trommelaar ...

DER ABSCHIED, 1908-1909 (DAS LIED VON DER ERDE)

[**Das Lied von der Erde**] *Der Abschied* is het zesde en laatste lied uit de cyclus *Das Lied von der Erde*, waaraan Mahler vooral werkte in de periode 1908-09, amper enkele jaren voor zijn dood.

Het is een uitzonderlijk lang lied (ca. 30') dat ongeveer de helft van de volledige cyclus in beslag neemt. De cyclus zelf werd door Mahler *Eine Symphonie für eine Tenor- und eine Alt- (oder Bariton-) Stimme und Orchester* genoemd, waarmee hij lijkt aan te geven dat het werk de gewone proporties van een liedcyclus overstijgt.

In deze versie in Hasselt is gekozen voor de uitvoering door enkel de mezzosopraan. Het werk is gebaseerd op Duitse vertalingen van oud-Chinese poëzie, in het bijzonder uit Hans Betghe's verzameling *Die Chinesische Flöte*.

De door Mahler gekozen teksten werden geschreven door dichters uit de Tang Dynastie uit de 8ste eeuw na Christus. Voor *Der Abschied* baseerde hij zich op werken van Meng Haoran en Wang Wei, maar hij voegde aan het einde ook zelf enkele verzen toe.

[**resignatie**] Mahler schreef *Das Lied von der Erde* in één van de donkerste periodes van zijn leven. Op korte tijd moest hij drie zware opoffers incasseren: professioneel werd hij het slachtoffer van een antisemitische campagne, die hem ertoe dwong om ontslag te nemen als directeur van de Wiener Hofoper; familiaal werd hij geconfronteerd met de dood van zijn vierjarige dochter Maria Anna, die stierf aan difterie; en persoonlijk kreeg hij te horen dat hij leed aan een chronisch hartfalen, dat hem niet veel later ook effectief fataal zou worden. Al deze tegenslagen hebben ongetwijfeld een stempel gedrukt op deze liedcyclus. Bruno Walter, een goede vriend van Mahler en ook de eerste dirigent van de cyclus, getuigt: "*In Das Lied von der Erde waait een andere wind en schijnt een ander licht [dan in zijn eerdere werken]. Alle vroegere werken waren ontstaan uit het gevoel van het leven. Het is amper dezelfde mens en componist*". Ook Mahler was zich blijkbaar zeer bewust van de resignerende toon van zijn liedcyclus. Aan diezelfde Walter zou hij gezegd hebben: "*Wat denk je? Is het eigenlijk wel uit te houden? Zullen de mensen zich niet van kant maken als ze dit horen?*"

[Der Abschied] Vooral in *Der Abschied* klinkt de resignerende toon sterk door. De volledige tekst bestaat, inhoudelijk gesproken, uit vier delen. Eerst evocert de dichter uitvoerig hoe de aarde op het einde van de dag helemaal tot rust komt ("*Die Welt schläft ein*"). In de twee centrale delen van de tekst beschrijft de ik-persoon eerst hoe hij wacht op de komst van zijn vriend om afscheid te kunnen nemen ("*Ich ... harre meines Freundes ... zum letzten Lebewohls*"), om vervolgens de redenen voor het afscheid zelf te schilderen ("*Ich suche Ruhe für mein einsam Herz*"). In de slotverzen volgt een mijmering over de eeuwige terugkeer van de lente, die schril afsteekt tegen de eindigheid van de mens. De vier tekstdelen zijn ook in de muzikale zetting duidelijk herkenbaar, al maken deze allemaal grotendeels gebruik van hetzelfde muzikale materiaal.

Heel bijzonder is wel dat het wachten op de vriend wordt uitvergroot in een uitgebreid instrumentaal tussenspel. Door het (bij Mahler frequent voorkomende) treurmarskarakter van deze gewichtige en trage passage, hangt de dood al in de lucht nog voor ze uitgesproken wordt.

[Seufzer] Een van de meest herkenbare en terugkerende muzikale figuren in *Der Abschied* is de zogenaamde 'Seufzer' of zuchtfiguur. Ze bestaat uit de opeenvolging van twee dalende noten, waarbij de eerste licht beklemtoond wordt. Vaak, zoals bij Mahler, is er sprake van een 'Seufzer'-keten, waarbij de tweede noot van zo'n 'Seufzer'-figuur hernomen wordt als eerste van het volgende tweeklankgroepje, enzovoort. Zo ontstaat een langere neerwaartse beweging, bvb. dó-si, sí-la, lá-sol. In de muziek wijst deze figuur steevast op droefenis, neerslachtigheid of verdriet. Eén keer je die figuur beet hebt, zal je makkelijk kunnen horen hoezeer *Der Abschied* er van begin tot einde van doordrongen is.

[Gänzlich ersterbend] "*Gänzlich ersterbend*" – "volledig wegstervend": dat is de allerlaatste aanduiding in Mahlers *Abschied*-partituur. In feite is het 'morendo'-karakter al aanwezig vanaf het begin van de epiloog (meer bepaald vanaf de tekst "*Die liebe Erde*"). De muziek verloopt traag en wordt steeds leger in de orkestratie. Ook de tekst wordt uitgedund zodat finaal enkel het woord "ewig" overblijft. Waar dit woord bij de eerste formuleringen telkens twee keer wordt getoonzet ("ewig, ewig") komt het daarna enkel nog geïsoleerd voor, waarbij ook de afstand tussen de woorden toeneemt. Bij de allerlaatste formulering schrijft Mahler nog een extra vertraging voor

(*Ritenuito bis zum Schluss*'), en verlaagt hij het dynamisch niveau van pp ('pianissimo' of 'zeer stil') naar ppp ('zo mogelijk nog stiller'). Bovendien lost het slotakkoord van het lied niet op doordat de houtblazers hun lange voorhoudingsnoot aanhouden (een la boven een do-groot-akkoord). Zo blijft er een onwaarschijnlijke, echt onwezenlijke spanning in de opgeklaarde lucht hangen, alsof de oplossing van de dissonant pas in een andere wereld en een andere tijdsdimensie voltooid zal kunnen worden. Zelden werd de eeuwigheid zo voelbaar in muziek.

TEKST: PIETER BERGÉ VOOR FESTIVAL 20/21 (FESTIVAL VAN VLAANDEREN VLAAMS-BRABANT)

MUSICI

viool Shirly Laub & Frédéric d'Ursel
altviool Elisabeth Smalt
cello Martijn Vink
contrabas Koenraad Hofman
fluit Toon Fret
hobo Piet van Bockstal
klarinet Nathalie Lefèvre
fagot Pieter Nuytten
hoorn Anthony Devriendt
trompet Alain De Rudder
piano Lucas Blondeel & Patrick Leterme
harmonium Dirk Luijmes
percussie Titus Franken
mezzosopraan Margriet van Reisen

OXALYS

Sinds de oprichting in 1993 is het Belgische Oxalys uitgegroeid tot één van Europa's leidende kamerensembles. Hoewel hun repertoire zich uitstrekt van Haydn en Mozart tot de hedendaagse muziek, wijdt het ensemble zich vooral aan het exotisme, de verfijning en de sensualiteit van de Belle Epoque, met een bijzondere focus op Mahler en Debussy. Oxalys verwierf de voorbije jaren dan ook een grote reputatie in de uitvoering van arrangementen van symfonieën en liedercycli van Gustav Mahler. Met deze bewerking van *Des Knaben Wunderhorn* rijgt Oxalys nog een nieuwe parel aan zijn indrukwekkende Mahler-kroon

MARGRIET VAN REISEN

De Nederlandse mezzosopraan Margriet van Reisen studeerde 'cum laude' af aan het Conservatorium van Utrecht en volgde hierop een opera-opleiding aan de Guildhall School of Music and Drama in London. Ze soleerde bij grote professionele orkesten in binnen- en buitenland en werkte samen met dirigenten als Frans Brüggen, Reinbert de Leeuw en Nikolaus Harnoncourt. In 2006 maakte ze met Oxalys en André Post een opname van *Das Lied von der Erde*.

VOLGEND CONCERT

ANIMA ETERNA BRUGGE O.L.V. JOS VAN IMMERSEEL

CHRISTOPH & JULIAN PRÉGARDIEN & MARIANNA BEATE KIELLAND

Monteverdi

zo 22 okt 2017 - 20 u

Voortbouwend op een succesvolle samenwerking presenteert Anima Eterna Brugge een gloednieuw programma met Christoph en Julian Prégardien, twee van de meest veelzijdige en expressieve tenoren. In goed gezelschap is het heerlijk feesten en de zo bijzondere verjaardag van Claudio Monteverdi is een kolfje naar de hand van dit uitgelezen gezelschap.

HET VOLLEDIGE PROGRAMMA OP WWW.CCHA.BE

